

Psihološki vidiki preiskovalnega intervjuja: sugestibilnost otrok

Daniela Jurković

Namen prispevka:

Namen tega prispevka je predstaviti novejšo ugotovitve in spoznanja s področja sugestibilnosti različno starih otrok pri preiskovalnem intervjuju. Če je cilj različnih raziskav napovedati, kateri otroci bodo podlegli sugestijam in kateri ne, je treba natančneje proučiti tudi to individualno variacijo znotraj posamezne starostne skupine.

Metode:

Prispevek temelji na pregledu in predstavitvi spoznanj znanstvenih in strokovnih prispevkov o preiskovalnem intervjuvanju otrok. Ugotovitve so predstavljene in obravnavane s kritično distanco.

Ugotovitve:

Strokovnjaki vedno bolj poudarjajo pomen individualnih razlik znotraj posamezne starostne skupine. Verjetnost, da bodo lažne informacije, ki so otrokom eksplicitno posredovane, vplivale na njihovo poročanje o določenem dogodku, je med predšolskimi otroki precej večja kot med starejšimi otroki ali odraslimi. Socialni in kognitivni mehanizmi, ki stojijo za učinki sugestibilnosti, se v različnih oblikah izpraševanja precej razlikujejo.

Praktična uporabnost:

Spoznanja, ki jih prinaša članek, so premalo prisotna v preiskovalni praksi, zato je le-ta lahko tudi vir informacij za preiskovalce.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je namenjen predvsem širši strokovni javnosti in vodilnim institucijam, ki opravljajo različne informativne razgovore. Spoznanja lahko pripomorejo k preiskovalni praksi in s tem pomembno prispevajo k točnosti in veljavnosti pridobljenih informacij.

UDK: 159.9:340.6

Ključne besede: preiskovalni intervju, otroci, sugestibilnost, sugestivne tehnike izpraševanja

Psychological Aspects of the Investigative Interview: Children's Suggestibility

Purpose:

The purpose of this paper is to present the recent findings and knowledge related to suggestibility of different aged children during the investigative interview. If the aim of various studies is to predict which children will succumb to suggestions and which will not, it is necessary to further explore also this individual variation within each age group.

Design/Methods/Approach:

The article is based on a review of findings and presentation of scientific and professional contributions that are critically presented.

Findings:

Ever more often, experts stress the significance of individual differences within a single age group. The likelihood that explicitly provided false information will affect children's reporting about a specific event is much higher among pre-school children than among older children or adults. The social and cognitive mechanisms behind the effects of suggestibility vary considerably depending on the form of the interview (e.g. an answer that needs to be formulated requires greater language and memory skills than when it is necessary to merely identify the correct answer).

Practical Implications:

Findings brought by the paper are not sufficiently present in investigative practice, so the paper can also be a source of information for investigators.

Originality/Value:

The paper is primarily intended for a wider public and leading institutions that carry out various informative interviews. The findings can be useful in investigative practice and thereby contribute significantly to the accuracy and validity of the information obtained.

UDK: 159.9:340.6

Keywords: investigative interview, children, suggestibility, suggestive questioning techniques

1 UVOD

Otroci veljajo za bolj sugestibilne kot odrasli in so tako bolj dovzetni za vpliv usmerjevalnih in sugestivnih vprašanj. Dvomi v verodostojnost in kompetentnost otrokovih izjav so pogosto povezani tudi z nezadostnim poznavanjem specifičnosti otrokovega razvoja tako spoznavnega, govornega, socialnega, čustvenega in tudi moralnega. Dvom ali pa neupravičeno zaupanje v otrokove izjave predstavlja veliko težavo tudi za pravično delovanje pravosodja, saj se ob pogosti odsotnosti materialnih dokazov sodišča in preiskovalci zanašajo le na izjave otrok, katerih

verodostojnosti in veljavnosti pogosto ne znajo oceniti. Verodostojno pričanje otroka je tako ključnega pomena za začetek pravičnega kazenskega postopka, zato je pomembno, da so pridobljeni podatki strokovno in procesno neoporečni (Areh, 2012). Uporabo neprimernih vprašanj, kot so npr. sugestivna vprašanja ali vprašanja z možnostjo izbire ponujenega odgovora, lahko negativno vplivajo na otrokovo nadaljnje odgovarjanje in sprožijo pojav vedno večjih netočnosti (Cyr in Lamb v Ceci in Bruck, 1995).

Študije, ki so preučevale pojav sugestibilnosti pri otrocih in odraslih, ponujajo različne ugotovitve. Nekatere podpirajo prepričanje, da otroci niso nič bolj sugestibilni kot odrasli. Naivno bi bilo predvidevati, da so vsi otroci sugestibilni in jim torej ne moremo zaupati. Napačno bi bilo sklepati, da so otroci praviloma bolj sugestibilni kot odrasli. Tako kot so se nekateri otroci bolj sposobni upreti pritisku odraslih kot drugi, so tudi nekateri odrasli bolj vodljivi od drugih (Gudjonsson, 1992). Čeprav je starost pomemben dejavnik pri določanju verjetne natančnosti pričanja očividcev, je ta le ena od mnogih spremenljivk, ki vplivajo na morebitno točnost pričanja.

Večina psihologov (Siegal in Peterson v Kapardis, 2010) meni, da bi bilo otroke zgolj na podlagi njihove starosti neprimerno izključiti iz predkazenskega ali kazenskega postopka. Da bi odpravili in se izognili nepravilnostim pri izvajanju preiskovalnih intervjujev z otroki, je bilo otroško pričanje v zadnjih dveh desetletjih obsežno raziskovano in obravnavano. Tako je bilo npr. pod vprašaj postavljeno prepričanje, da je otroški spomin slabši od spomina odraslih. Danes je le malo psihologov, ki trdijo, da med pričanjem majhnih otrok in odraslih ni razlik (Siegal in Peterson v Kapardis, 2010). Večina namreč meni, da obstajajo pomembne kognitivne razlike med otroki in odraslimi, ki jih moramo upoštevati pri preiskovalnem intervjuvanju, ko vrednotimo izjave otrok (Kapardis, 2010).

Glede na davno in ne tako davno zgodovino raziskav na področju otroške sugestibilnosti so lahko številne ugotovitve koristne. Nekaj je vsekakor jasno: predšolski otroci bodo precej bolj verjetno v svojo pripoved vključili zmotne informacije, pridobljene po dogodku, kot starejši otroci (Lamb, Hershkowitz, Orbach in Esplin, 2008). Povezave med sugestibilnostjo in starostjo otrok niso povsem jasne, kaže pa, da je način spraševanja tisto, kar bolj vpliva na pojav sugestibilnosti kot otrokova starost sama po sebi. Tako kot številni drugi pisci Davies (1991) zagovarja stališče, da je način izpraševanja otroka morda celo pomembnejša od otrokove starosti.

2 SUGESTIBILNOST OTROK

Po desetletjih znanstvenega raziskovanja na področju otroškega spomina, sugestibilnosti in sposobnosti pričevanja ni v ospredju vprašanje, ali lahko otroke privedemo do zmotnega poročanja o nekem dogodku, ampak predvsem vprašanje, kako značilnosti posameznih otrok in njihovega družbenega okolja vplivajo na natančnost in doslednost njihovega poročanja. Ena izmed potencialno pomembnih značilnosti, ki pa še ni bila deležna ustreznega empiričnega raziskovanja, zadeva splošno sugestibilnost otrok oziroma njihovo težnjo, da pri povzemanju informacij podležejo sugestijam drugih (Quas, Wallin, Papini, Lench in Scullin, 2005).

V devetdesetih letih so se raziskovalci na splošno strinjali, da sugestibilnost otrok pri intervjuvanju z leti vztrajno upada (Bruck in Ceci, 1999; Ceci in Bruck, 1993, 1995). Vendar pa je bilo to stališče tudi večkrat postavljeno pod vprašaj, saj številne študije poročajo o tem, da je v določenih razmerah sugestibilnost lahko občutno večja pri starejših kot pa pri mlajših otrocih (npr. Bruck in Ceci, 2004; Finnälä, Mahlberg, Santtila, Sandnabba in Niemi, 2003; Scullin in Ceci, 2001; Zaragoza, Payment, Kirchler, Stines in Drivdahl, 2001).

S starostjo naj bi bili otroci vse manj dovzetni za vplive zavajajočih vprašanj, vendar pa manj za naknadno spreminjanje prvotnih izjav (Hunefeldt, Lucidi, Furia in Rossi-Arnaud, 2008). V študiji, katere namen je bil oceniti Video lestvico sugestibilnosti otrok (VSSC), sta Scullin in Ceci (2001) ugotovila, da so po negativnem odzivu štiri- in petletniki svoje odgovore na zavajajoča vprašanja veliko pogosteje spremenili kot triletniki. Stopnja pogostosti spreminjanja odgovorov naj bi se zmanjšala pri šest- do dvanajstletnikih (Danielsdottir, Sigurgeirsdottir, Einarsdottir in Haraldsson, 1993). Scullin in Ceci (2001) sta domnevala, da stopnja pogostosti spreminjanja odgovorov sledi razvojni poti narobe obrnjene črke U in vrhunec doseže malo nad starostjo 5 let. Avtorji so dognali, da sedem- do osemletniki v primeru dvoma veliko pogosteje spreminjajo svoje odgovore na zavajajoča vprašanja kot štiri- do petletniki, pri čemer štiriletniki izjave spreminjajo precej manj pogosto kot petletniki, sedemletniki pa precej bolj pogosto kot osemletniki. Vrhunec pogostosti spreminjanja odgovorov naj bi bil dosežen tam med petim in sedmim letom starosti (Scullin in Ceci, 2001).

Danes je uveljavljeno mnenje, da je sugestibilnost osebna lastnost otroka (Lamb et al., 2008). Če uspemo prepoznati otroke, ki jih je lažje zavesti, lahko že med izpraševanjem le-teh sprejmemo določene previdnostne ukrepe, da se izognemo vplivu sugestibilnosti (Pipe in Salmon, 2002; Scullin in Ceci, 2001). Da ugotovimo, kako prepoznati otroke, ki jih je lažje zavesti s sugestibilnimi vprašanji, moramo sistematično preučiti povezave med sugestibilnostjo otrok in njihovimi spomini na več dogodkov, ki so jih osebno izkusili. Pomembno pa je seveda preučiti tudi povezave med sugestibilnostjo in spominom z vidika različnih okoliščin. Tako lahko pričakujemo nekoliko drugačne značilnosti povezave v tako različnih okoliščinah, kot sta na primer opisovanje vsakdanjih dogodkov in opisovanje dejanj, povezanih s spolno zlorabo (Lamb et al., 2008).

2.1 Individualne razlike v sugestibilnosti otrok

Razlike, ki so bile ugotovljene glede učinkovitosti otrok pri poročanju, precej prepričljivo nakazujejo, da je nekatere otroke lažje zavesti kot druge. Manj jasno pa je, do katere mere omenjene razlike odražajo značajske lastnosti otrok, ki vplivajo na njihov spomin na določene dogodke (Quas et al., 2005). Tako naj bi na primer lestvica VSSC, ki sta jo razvila Scullin in Ceci (2001) opredelila individualne razlike v njihovi sugestibilnosti. Študija je temeljila na lestvici, ki jo je prvotno oblikoval Gudjonsson (1984) in ocenjuje sugestibilnost mladoletnikov in odraslih. Gudjonssona (1984) je zanimal pojav, ki ga je poimenoval sugestibilnost pri intervjuvanju, ki sestavlja več konceptualno različnih tipov sugestibilnosti (Quas et al., 2005). Lestvica VSSC obravnava dva tipa sugestibilnosti, in sicer 'dovzetnost

za sugestivne vplive' (angl. *yields*) in 'spreminjanje izjav zaradi sugestivnih vplivov' (angl. *shifts*). Dovzetnost odraža posameznikovo začetno privolitev v sugestivna vprašanja. Gre za obliko sugestibilnosti, ki jo proučujejo že skoraj celo stoletje (Belli, 1989; Loftus in Palmer, 1974; McCloskey in Zaragoza, 1985). Spreminjanje izjav zaradi sugestibilnih vplivov pa odraža posameznikovo težnjo k spreminjanju odgovorov glede na izzive, ki jih postavlja izpraševalec, ponavljajoča vprašanja in/ali negativne povratne informacije (Quas et al., 2005). Zaenkrat še ni popolnoma jasno, ali je lestvica VSSC ustrezno merilo sugestibilnosti, ko gre za spominjanje dogodkov, ki so za otroke zapleteni, kot tudi precej čustveni. Dogodke, ki so bolj čustvene narave, si zapomnimo veliko bolj kot nevtralne dogodke (npr. Goodman, Hirschman, Hepps in Rudy, 1991; glej tudi Reisberg in Hertel, 2004). Prav zaradi tega si otroci tudi bolj zapomnijo dogodke, ki so bolj čustveno obarvani, kar pomeni, da so tudi manj dovzetni za lažne sugestije (Quas et al., 2005). Ko gre za dogodek, ki je za otroke osebno pomemben ali zelo čustven, povezava med rezultati VSSC in otroškim spominom ni tako izrazita. Po drugi strani pa glede na to, da VSSC zadeva neko stabilno lastnost otroka, bi morali rezultati VSSC izkazovati otroški spomin ne glede na naravo dogodka, ki se ga spominjajo. Drugo vprašanje pa je, ali lahko oba vidika sugestibilnosti, kot ju predvideva VSSC, enotno napovedujeta učinkovitost otroškega spomina. Scullin, Kanaya in Ceci (2002) so ugotovili, da sta oba koncepta sugestibilnosti (dovzetnost plus spreminjanje izjav) tesneje povezana s spominom in napakami kot oba vidika posamično. Glede na teoretično razlikovanje med posameznima vidikoma sugestibilnosti in njuno različno uporabnostjo za napovedovanje sugestibilnosti, kot ju zasledimo v literaturi na primeru odraslih (glej Gudjonsson, 2003), je pomembno ugotoviti, ali tovrstno razlikovanje velja tudi v primeru otrok.

Na primer: začetna privolitev (merjena s pomočjo lestvice dovzetnosti) lahko pomeni, da bo otrok na splošno verjel temu, kar mu povedo odrasli, ali pa da ni pripravljen nasprotovati odraslim (upoštevanje avtoritete). Takšna privolitev lahko pripelje do večjih in ponavljajočih se napak v pripovedovanju o različnih dogodkih, saj otroci preprosto sledijo sugestijam odraslih. Nasprotno, lahko spreminjanje odgovorov vsled kritik s strani odraslih ali ponovljenih vprašanj (merjeno s pomočjo lestvice spreminjanja izjav) povezujemo z nezaupanjem otrok v lastno presojo ali nižjo samozavestjo. Povezave med spreminjanjem odgovorov in napakami se lahko pokažejo tudi, kadar se vprašanja ponavljajo, ali so zastavljena na neprijeten način (Quas et al., 2005). Poleg tega so Scullin et al. (2002) pridobljene rezultate z lestvico VSSC primerjali s skupnimi rezultati, pridobljenimi iz otroških odgovorov na vprašanja o resničnih ali lažnih dogodkih v štirih različnih intervjujih.

Empirične študije o dovzetnosti in spreminjanju izjav so pokazale, da imajo ponovljeni intervjuji izredno kompleksen vpliv na (ne)dоследnost otroškega spomina in dovzetnost otrok za lažne sugestije (Bruck, Ceci in Hembrooke, 2002; Scullin et al., 2002). Zaradi tega je pomembno ugotoviti, ali lestvici VSSC lahko predvidita tudi otroški spomin, ki ga preverjajo v enem samem intervjuju. Nenazadnje gre tudi za vprašanje, ali obstaja neka tretja značilnost, ki vpliva tako na uspešnost po lestvici VSSC kot tudi na doslednost otroškega spomina, in torej ali so povezave med rezultati po VSSC in spominom sploh pristne (Quas et al., 2005).

Ena od možnih značilnosti so otrokove jezikovne sposobnosti. Kadar so vprašanja jezikovno bolj zapletena, so otroci tudi bolj dovzetni za sugestije, kot če so le-ta jezikovno bolj preprosta (Quas et al., 2005). Otrokove jezikovne sposobnosti so tako pogosto pozitivno povezane z njihovim spominom in negativno povezane z njihovo sugestibilnostjo (Quas et al. v Roebers in Schneider, 2005), čeprav se tovrstne povezave niso pokazale v vseh študijah (Quas et al. v Bruck, Ceci, Francoeur in Barr, 1995). Če otroci s slabšimi jezikovnimi sposobnostmi stavkov ne razumejo popolnoma, obstaja velika verjetnost, da težje izpodbijajo lažne sugestije, kar pa seveda vodi do napačnih odgovorov.

2.1.1 Kazalci individualnih razlik

Kljub velikemu številu empiričnih študij, ki so obravnavale sugestibilnost otrok in njihove individualne razlike, je težko podati splošne zaključke glede značilnosti otrok, ki so bolj dovzetni za sugestivno izpraševanje (Lehman et al., 2010). Razlogov za to je kar nekaj, tako konceptualnih kot metodoloških. Sugestibilnost je večdimenzionalna (Ceci in Bruck, 1993), zato so bili analizirani različni elementi le-te: (1) sugestibilnost med izpraševanjem¹; (2) vpliv lažnih informacij (vključevanje lažnih informacij v nadaljnje poročanje)². Ponavljanje lažnih informacij skozi več izpraševanj privede do tega, da otroci lažno informacijo vključijo v svojo nadaljnjo pripoved, ali pa jo celo izkrivijo. Obstajajo namreč prepričljivi empirični dokazi, da so tako odrasli kot otroci, seveda če izvzamemo okoliščine postopka in informacije, ki si jih je potrebno zapomniti, dovzetni za sugestije in lahko predhodne lažne informacije vključijo v svoja poročanja o dogodku (Bruck in Ceci, 1999; Ceci in Bruck, 1993). Zavajajoče informacije, ki pa so bile podane po dogodku, čezmerno vplivajo na tri- do petletne otroke, pri katerih je stopnja sugestibilnosti veliko višja v primerjavi z osem- do desetletnimi otroki, ki se odzivajo podobno kot odrasli (Roebers in Schneider, 2005). (3) Poleg sugestibilnosti med spraševanjem in vpliva lažnih informacij, lahko o sugestibilnosti govorimo tudi v kontekstu (ne)zmožnosti prepoznavanja vira informacij (zmože pri prepoznavanju vira)³ in (4) o navajanju lažnih dogodkov (navajanje dogodka, ki se ni nikoli zgodil)⁴.

Elementi sugestibilnosti se med seboj precej razlikujejo, tudi glede na vrsto sugestij (Lehman et al., 2010), zato se lahko razlikujejo tudi kazalci sugestibilnosti med posameznimi elementi. Na sugestibilnost v intervjujih vplivajo psiho-socialni dejavniki, na učinek lažnih informacij in napačno prepoznavanje vira pa kognitivni dejavniki (Bruck in Melnyk, 2004). Tudi različni mehanizmi v različnih

1 Privolitev v zavajajoča vprašanja in ponavljajoča se vprašanja med enim in skozi več razgovorov lahko na predšolske otroke vpliva tako, da spremenijo svoj prvotni odgovor (Ceci in Bruck, 1995).

2 Če izpraševalec verjame, npr. da je bil otrok spolno zlorabljen in je to edina hipoteza, ki jo želi potrditi, lahko vpliva na izid izpraševanja z uporabo enega, ali več načinov, da od otroka dobi informacijo, ki je skladna z njegovim togim prepričanjem o domnevnem dejanju (Ceci in Bruck, 1995).

3 Razlike v starosti otrok so najmanj pomembne pri nalogi identifikacije, vendar pridejo do izraza, če morajo oceniti npr. višino ali težo osumljenca, ali podati podrobnejši opis njegovega obraza.

4 Šestletniki pogosto pomešajo to, kar so videli, s tem, kar jim je bilo povedano, zato podajajo napačna poročila (Bruck in Melnyk, 2004; Ornstein in Elischberger, 2004). Osnovna predpostavka teh trditev je, da otroci ne ločijo, kaj se jim je v resnici zgodilo in kaj je tisto, kar drugi želijo, da otroci verjamejo, da se jim je zgodilo.

starostih lahko vplivajo na sugestibilnost (Bruck in Melyn, 2004). Tako lahko na sugestibilnost mlajših otrok vpliva omejena zmožnost spremljanja vira informacij, na sugestibilnost starejših otrok pa vpliva predvsem zavedanje pojava napačnih informacij, prepoznavanje motivov izpraševalca ter težnja po izkazovanju lastne učinkovitosti ali sposobnosti (Bruck in Melyn, 2004).

Pomembno je ugotoviti, tako za uporabne kot tudi teoretične namene, kateri so tisti dejavniki, ki prispevajo k individualnim razlikam pri različnih kazalcih sugestibilnosti. Poznavanje dejavnikov, ki vplivajo na razlike v sugestibilnosti, lahko pomagajo pri napovedovanju, katero poročanje bo verodostojno in bolj natančno. Iz teoretičnega vidika je zanimivo to, kako in do kakšne mere socialni dejavniki (npr. družbeni pritisk, neprimerno izpraševanje, pomanjkanje socialne podpore) in kognitivni dejavniki (npr. sposobnost procesiranja informacij, predhodno znanje, sposobnost pomnjenja), vplivajo na sugestibilnost. Doslej se je razpravljalo predvsem o relativnem pomenu socialnih proti kognitivnim dejavnikom, ki so povezani z učinki sugestibilnosti pri otrocih. S preučitvijo literature o individualnih razlikah v sugestibilnosti otrok, Bruck in Melnyk (2004) ugotavljata, da kognitivni dejavniki igrajo pomembnejšo vlogo kot pa socialni dejavniki (npr. značaj, samozavest ipd.).

V nadaljevanju so predstavljene ugotovitve dveh empiričnih študij, katerih namen je bil razložiti individualne razlike v dveh različnih vidikih sugestibilnosti pri štiriletnikih, in sicer njihove sposobnosti, da se uprejo napačnim sugestijam in motnjam spomina, ki so posledica predhodnih lažnih informacij (Roebers in Schneider, 2005). Kot vir individualnih razlik med kognitivnimi sposobnostmi pri procesiranju informacij sta bila izbrana dva dejavnika: t. i. izvršilne kognitivne funkcije in delovni spomin (Roebers in Schneider, 2005). Poleg tega je bilo v študijo vključeno še jezikovno znanje in spominjanje obravnavanega dogodka. Rezultati so pokazali, da so individualne razlike v govornih sposobnostih pomembno in dosledno vplivale na individualne razlike v dovednosti otrok za sugestivna vplivanja glede na vključena merila. Sposobnosti izvršilne kognitivne funkcije in delovnega spomina naj ne bi bile neposredno povezane z nagnjenostjo otrok k lažnim sugestijam in izkrivljanju spomina, potem ko so že bili zavedeni. V nasprotju s tem pa so bile z jezikovno sposobnostjo otrok povezane tako izvršilne kognitivne funkcije kot tudi delovni spomin, kar kaže na možen posreden učinek in na pomen jezikovnih sposobnosti v zgodnjem otroštvu (Roebers in Schneider, 2005).

Nekateri raziskovalci navajajo, da je sugestibilnost delno povezana s t. i. učinkom privolitve: zaradi neprimernega izpraševanja, družbenega pritiska in pomanjkanja socialne podpore, saj otrok privoli v lažne sugestije, čeprav so njegovi spomini o nekem dogodku točni (Davis in Bottoms, 2002; Schwartz, Roebers in Schneider, 2004). Spet drugi menijo, da se izboljšanje sposobnosti procesiranja informacij v veliki meri odraža v izboljšanju sposobnosti očitve: na primer, pokazalo se je, da učinkovitost beleženja, metakognitivni procesi nadzorovanja (Roebers in Schneider, 2002, 2005), predhodno znanje, prepoznavanje vira in osnovni spomin za informacije, ki si jih je treba zapomniti, lahko razložijo veliko stopnjo variance v sugestibilnosti (Roebers in Schneider, 2005).

V pregledanih študijah je bil večji poudarek na kognitivnih kot na psihosocialnih virih individualnih razlik pri mlajših otrocih. Med spremenljivkami,

ki so bile vključene v študije in so obravnavale sugestibilnost mlajših otrok, so jezikovne sposobnosti tiste, ki dosledno vplivajo na sugestibilnost. Manj dovzetni za sugestije so tisti otroci z boljšimi jezikovnimi sposobnostmi kot otroci s slabšimi jezikovnimi sposobnostmi (Bruck in Melnyk, 2004). Boljše razumevanje in doumevanje informacij o dogodku in vprašanj izpraševalca vsekakor izboljša otrokovo sposobnost, da opazi, kdaj se zavajajoča informacija ne sklada z dejanskim dogodkom. Večina otrok je sposobna vsaj razumeti zgodbo in vprašanja izpraševalca, kar pomeni, da ima komunikacija v primeru uporabe zahtevnih paradigem, vključno z odprtimi in neposrednimi vprašanji (ki od otrok zahtevajo boljšo jezikovno sposobnost), vpliv tudi na sugestibilnost.

Poleg jezikovnih sposobnosti pa obstajata še dve večji področji kognitivnega razvoja, na katerih tri do pet let stari otroci doživljajo bistven napredek, in sicer gre za: eksekutivne funkcije in delovni spomin. Po eni strani se te sposobnosti in sugestija razvijajo vzporedno med tretjim in petim letom starosti in zdi se smiselno, da se na teh področjih obravnavajo tudi viri individualnih razlik (Roebbers in Schneider, 2005). Lahko bi zaključili, da je tako zgodnje šolsko obdobje tisti čas, v katerem pride do pomembnega upadanja pri različnih kazalcih sugestibilnosti.

2.2 Družbena podpora, sugestibilnost in spomin

Na podlagi preučitve strokovne študije je opaziti neposredno povezavo med rezultati video lestvice sugestibilnosti otrok (VSSC) in otroškim spominom, vendar pa se lahko njihova moč razlikuje glede na družbeni kontekst, v okviru katerega so otroci izprašani. Drugače povedano, otrokova sugestibilnost lahko skupaj z družbenim kontekstom vpliva na njegov spomin (Quas et al., 2005). Znanstveniki so empirično preverjali povezave med otrokom in značilnostmi okolja kot kazalce številnih vedenjskih, zdravstvenih in kognitivnih izidov (Quas et al., 2005). Vendar pa je tovrstne povezave na področju spomina preučevalo le malo strokovnjakov. Med pomembnimi izjemami so Greenhoot, Ornstein, Gordon in Baker-Ward (1999), ki so ugotovili, da se povezave med otrokovo osebnostjo in njegovim spominom na pregled pri zdravniku razlikujejo glede na to, ali so bili v intervjuju kot mnemotehnični pripomočki prikazani predmeti, podobni tistim pri zdravniku, ali ne. Quas, Bauer in Boyce (2004) pa so ugotovili, da se odnosi med otrokovo fiziološko reakcijo na stres in spomin razlikujejo glede na to, koliko sočuten je izpraševalec. Podobne interakcije naj bi se pokazale tudi med sugestibilnostjo in družbenim kontekstom ter tako napovedale doslednost otrokovega spomina.

Prvič, otroci so pogosto, a ne vedno, bolj natančni, kadar so izpraševalci do njih prijazni in sočutni, kot kadar so bolj hladni in manj čustveno dostopni (Bottoms, Quas in Davis, v tisku). Otroci pravijo, da so manj srečni in se počutijo slabše, če jim je izpraševalec nenaklonjen, kot če jim je naklonjen (npr. Davis in Bottoms, 2002; Quas et al., 2004). Tudi izpraševalčev ton glasu (Ceci in Bruck, 1995) ima lahko velik vpliv, saj lahko izpraševalec, ki zavzame stališče obtoževalca (in npr. sugerira otroku, da se boji povedati resnico) privede do tega, da pri otroku spodbudi željo po izmišljanju, ali spreminjanju prvotne zgodbe. Če so otroci zato, ker se počutijo slabše, tudi bolj nemirni, bodo težje iskali po svojem spominu, si

težje priklicali informacije in težje izpodbijali netočne izjave izpraševalca (Quas et al. v Nathanson in Saywitz, 2003), kar seveda privede do slabše učinkovitosti ne glede na nalogo ter do znatnega vpliva sugestibilnosti na spomin. Drugič, poleg zgoraj navedenega pa so lahko negativne povratne informacije po lestvici VSSC doživete precej bolj intenzivno, kadar izpraševalec otroku ni čustveno naklonjen, kot če je izpraševalec otroku naklonjen. Kadar je intervju »prijaznejši«, otroci bolj zaupajo v svoje sposobnosti, so bolj pripravljeni nasprotovati lažnim izjavam izpraševalca in imajo na voljo več sredstev za iskanje po spominu (Quas v Davies in Bottoms, 2002). Iz tega sledi, da je za uspešnost intenziteta prikaza otrokovega spomina pomembnejša od družbenega pritiska, kar teoretično zmanjšuje povezave med otrokovo splošno sugestibilnostjo za neki dogodek in njegovim spominom na drug dogodek. Če povemo drugače, kljub temu, da so sugestibilni otroci (po VSSC) bolj nagnjeni k zmotam ne glede na dogodek, ki si ga morajo zapomniti, je ta lastnost bolj izražena v okolju, ki je do njih manj naklonjeno.

Nezaupanje v podajanje izjav pri otrocih izhaja iz prepričanja, da je otroški spomin obvezno slabši od spomina odraslih. Vsekakor je res, da se otrokova sposobnost spominjanja z leti izboljšuje in da mlajši otroci običajno posredujejo manj informacij kot starejši otroci in odrasli. Vendar pa so sodobnejše raziskave pokazale, da slabša sposobnost spominjanja majhnih otrok ni pravilo in da tisto, kar povedo, ni nujno nenatančno (Davies, 1991).

Reese, Haden in Fivush (1993) svoj pregled raziskav zaključujejo z ugotovitvijo, da lahko celo predšolski otroci podajo natančen opis dogodka, ki so ga doživeli sami in so nekaj časa sposobni informacijo tudi obdržati v spominu. Ob tem je bilo ugotovljeno, da pripoved po spominu mlajših otrok običajno ne vsebuje toliko podrobnosti in ni tako izčrpno kot pri starejših otrocih. Drugače povedano, čeprav mlajši otroci podajo manj informacij od starejših otrok, je vsaj tisto, kar povedo, običajno natančno. Reese et al. (1993) ugotavlja, da mlajši otroci sami od sebe sicer posredujejo manj podrobnosti, lahko pa povedo precej več, če izpraševalec uporablja določene spodbude.

Kar zadeva razmerje med natančnostjo otroškega spomina in starostjo je že leta 1902 ugotavljal Stern (v Davies, 1991) na podlagi svojih preizkusov na otrocih med sedmim in osemnajstim letom starosti, da količina prosto podanih informacij raste sorazmerno z leti. Ugotovil je, da starejši, kot je otrok, bolj natančni so njegovi odgovori na neposredno izpraševanje, zlasti s pomočjo natančnih usmerjevalnih vprašanj, vendar na račun višjega deleža napak (Davies, 1991). Šestletniki si na splošno zapomnijo manj informacij kot odrasli, vendar so sposobni podati natančen opis, če so za to vprašani, medtem ko so triletniki manj natančni od starejših otrok.

Reese et al. (1993) ugotavljajo, da so glede na empirične dokaze celo predšolski otroci precej natančni in zmorejo kar nekaj časa zadržati informacije o dogodkih, ki jih doživijo sami.

Povzamemo lahko, da se razlike v natančnosti podanih informacij kažejo v tem, da se mlajši otroci spomnijo manj podrobnosti kot nekoliko starejši, saj je njihov spomin slabši. Mlajši otroci se običajno spominjajo bolj osrednjih kot obrobni dogodkov. Otrokovi spomini skozi čas zbledijo, vendar se njihov spomin lahko izboljša z občasnim priklicem zadevnih dogodkov (Faller, 1993).

Otrokov spomin je mogoče spodbuditi in mu tako olajšati, da poda čim bolj točen opis dogodkov. Spodbudimo ga s pomočjo nekaterih »pripomočkov« (npr. igrače v igralni terapiji, risanje slik – risb) v kombinaciji z več neposrednimi vprašanji.

3 ZAKLJUČEK

Povzamemo lahko, da je sugestibilnost večplasten pojav, ki je povezan s številnimi spremenljivkami. Študije so pokazale, da lahko že petletni otrok objektivno odgovori na vprašanja, ki se nanašajo na preproste dogodke, enako dobro kot odrasli (Goodman in Bottoms, 1993). Običajno večina otrok ne daje lažnih pozitivnih odgovorov na napeljevalna ali sugestivna vprašanja. Če že, potem so ti odgovori omejeni na zgolj prikimavanje ali preprosti »da«. Res pa je, da so starejši otroci manj dovzetni na vplive kot njihovi mlajši vrstniki (Saywitz, Goodman in Myers v Faller, 1993). Verjetnost, da bodo lažne informacije, ki so bile otrokom posredovane, vplivale na poročanje o določenem dogodku, je med predšolskimi otroki precej večja kot med starejšimi otroki ali odraslimi (Bruck in Ceci, 1999).

Nepriemerno bi bilo tudi sklepati, da so vsi otroci dovzetni za vprašljive načine intervjuvanja. O sugestibilnosti govori vrsta študij in nekatere so dokazale, da so se v nekaterih primerih celo otroci v starosti štirih let sposobni upreti vplivu usmerjevalnih vprašanj (Siegal in Peterson v Kapardis, 2010). Čeprav mlajši otroci pri opisu neke osebe izdajo precej manj podatkov kot starejši, pa kljub temu zmorejo in se tudi pogosto dobro odrežejo pri enostavnih nalogah identifikacije. Če mlajšim otrokom podamo lažne informacije o nekem dogodku, ki so mu bili priča (npr. »Se spomniš, ko ti je zdravnik pregledal oči?«), bodo v svoje nadaljnje poročanje po vsej verjetnosti vključili (napačno/lažno) informacijo, da je »zdravnik pogledal moje oči«, četudi jih v resnici ni (Davies, 1991).

Čeprav pri sugestibilnosti praviloma obstajajo razlike med starostnimi skupinami je bilo kljub temu ugotovljeno, da so lahko nekateri zelo majhni otroci kljub sugestivnemu izpraševanju sposobni natančno povzeti dogodek, medtem ko nekateri starejši otroci tega ne zmorejo (Bruck in Ceci, 1999). Kadar želimo ugotoviti, kateri otroci bodo bolj dovzetni na sugestije in kateri ne, je pomembno, da natančneje preučimo tudi to individualno variacijo znotraj posamezne starostne skupine, kar lahko naredimo s pomočjo Gudjonssonove lestvice sugestibilnosti (Gudjonsson, 2003).

Poleg tega starostne razlike v sugestibilnosti lahko izhajajo iz dejstva, da imajo mlajši otroci manjši spominski razpon, kot starejši otroci (Finnilä et al., 2003). Da bi lahko opredelili vpliv spomina na sugestibilnost med predšolskimi otroki, so potrebne še dodatne raziskave, s katerimi bi lahko pojasnili razmerje med sugestibilnostjo ter notranjimi in zunanjimi razvojnimi viri.

V Sloveniji se premalo zavedamo problematike intervjuvanja otrok, kar se zrcali tudi v pomanjkljivem usposabljanju kriminalistov (Pavšič Mrevlje, Areh in Zgaga, 2015).

UPORABLJENI VIRI

Areh, I. (2012). Protokoli preiskovalnih intervjujev za ugotavljanje spolne zlorabe otrok. *Varstvoslovje*, 14(1), 97–112.

- Belli, R. F. (1989). Influences of misleading post-event information: Misinformation interference and acceptance. *Journal of Experimental Psychology: General*, 118(1), 72–85.
- Bottoms, B. L., Quas, J. A. in Davies, S. (v tisku). The influence of interviewer-provided social support and children's suggestibility, memory, and disclosures. V M. E. Pipe in M. O. Lamb (ur.), *Children's disclosures of sexual abuse*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Bruck, M. in Ceci, S. J. (1999). The suggestibility of children's memory. *Annual Review of Psychology*, 50, 419–439.
- Bruck, M. in Ceci, S. J. (2004). Forensic developmental psychology: Unveiling four common misconceptions. *Current Directions in Psychological Science*, 13(6), 229–232.
- Bruck, M., Ceci, S. J. in Hembrooke, H. A. (2002). The nature of children's true and false narratives. *Developmental Review*, 22(3), 520–554.
- Bruck, M., Ceci, S. J., Francoeur, E. in Barr, R. J. (1995). I hardly cried when I got my shot! Influencing children's reports about a visit to their pediatrician. *Child Development*, 66(1), 193–208.
- Bruck, M. in Melnyk, L. (2004). Individual differences in children's suggestibility: A review and synthesis. *Applied Cognitive Psychology*, 18(8), 947–996.
- Ceci, S. J. in Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113(3), 403–439.
- Ceci, S. J. in Bruck, M. (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony*. Washington: American Psychological Association.
- Danielsdottir, G., Sigurgeirsdottir, S., Einarsdottir, H. R. in Haraldssen, E. (1993). Interrogative suggestibility in children and its relationship with memory and vocabulary. *Personality and Individual Differences*, 14(3), 499–502.
- Davies, G. (1991). Children and trial? Psychology, video-technology and the law. *The Howard Journal of Crime Justice*, 30(3), 177–191.
- Davis, S. L. in Bottoms, B. L. (2002). Effects of social support on children's eyewitness reports: A test of the underlying mechanism. *Law and Human Behavior*, 26(2), 185–215.
- Faller, K. C. (1993). *Child sexual abuse: Intervention and treatment issues*. U.S. Department of Health and Human Services.
- Finnilä, K., Mahlberg, N., Santtila, P., Sandnabba, K. in Niemi, P. (2003). Validity of a test of children's suggestibility for predicting response to two interview situations differing in their degree of suggestiveness. *Journal of Experimental Child Psychology*, 85(1), 32–49.
- Goodman, G. S. in Bottoms, B. L. (1993). *Child victim, child witness*. New York: Guilford.
- Goodman, G. S., Hirschman, J. E., Hepps, D. in Rudy, L. (1991). Children's memory for stressful events. *Merill-Palmer Quarterly*, 37(1), 109–157.
- Greenhoot, A. F., Ornstein, P. A., Gordon, B. N. in Baker-Ward, L. (1999). Acting out the details of a pediatric check-up: The impact of interview condition and behavioral style on children's memory reports. *Child Development*, 70(2), 363–380.
- Gudjonsson, G. H. (1984). A new scale of interrogative suggestibility. *Personality and Individual Differences*, 5(3), 303–314.

- Gudjonsson, G. H. (1992). Interrogative suggestibility: Factor analysis of the Gudjonsson Suggestibility Scale (GSS 2). *Personality and Individual Differences*, 13(4), 479–481.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Hunefeldt, H., Lucidi, A., Furia, A. in Rossi-Arnaud, C. (2008). Age differences in the interrogative suggestibility of children's memory: Do shift scores peak around 5–6 years of age? *Personality and Individual Differences*, 45(6), 521–526.
- Kapardis, A. (2010). *Psychology and law: A critical introduction* (3rd ed.). Melbourne: Cambridge University Press.
- Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y. in Esplin, P. W. (2008). *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses* (Vol. 8). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Lehman, E. B., McKinley, M. J., Thompson, D. W., Leonard, A. M., Liebman, J. I. in Rothrock, D. D. (2010). Long-term stability of young children's eyewitness accuracy, suggestibility, and resistance to misinformation. *Applied Developmental Psychology*, 31(2), 145–154.
- Loftus, E. F. in Palmer, J. C. (1974). Reconstruction of automotive destruction: An example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 13(5), 585–589.
- McCloskey, M. in Zaragoza, M. (1985). Misleading post-event information and memory for events: Arguments and evidence against memory impairment hypotheses. *Journal of Experimental Psychology: General*, 114(1), 1–16.
- Nathanson, R. in Saywitz, K. J. (2003). The effects of the courtroom context on children's memory and anxiety. *Journal of Psychology and Law*, 31(1), 67–89.
- Ornstein, P. in Elischberger, H. B. (2004). Studies of suggestibility: Some observations and suggestions. *Applied Cognitive Psychology*, 18(8), 1129–1141.
- Pavšič Mrevlje, T., Areh, I. in Zgaga, S. (2015). Gathering information from victims and witnesses in Slovenian investigation proceedings. V D. Walsh, G. Oxburgh, A. Redlich in T. Myklebust (ur.), *International developments and practices in investigative interviewing and interrogation*. Vol. 2, *Suspects* (str. 219–229). London: Routledge.
- Pipe, M.-E. in Salmon, K. (2002). What children bring to the interview context: Individual differences in children's event reports. In M. Eisen, J. A. Quas, in G. S. Goodman (ur.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (str. 235–263). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Quas, J. A., Bauer, A. in Boyce, W. T. B. (2004). Physiological reactivity, social support, and memory in early childhood. *Child Development*, 75(3), 797–814.
- Quas, J. A., Wallin, A. R., Papini, S., Lench, H. in Scullin, M. H. (2005). Suggestibility, social support, and memory for a novel experience in young children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 91(4), 315–341.
- Reese, E., Haden, C. A. in Fivush, R. (1993). Mother-child conversations about the past: Relationships of style and memory over time. *Cognitive Development*, 8(4), 403–430.
- Reisberg, D. in Hertel, P. (2004). *Memory and emotion*. Oxford: Oxford University Press.

- Roebers, C. M. in Schneider, W. (2002). Stability and consistency of children's event recall. *Cognitive Development*, 17(1), 1085–1103.
- Roebers, C. M. in Schneider, W. (2005). Individual differences in young children's suggestibility: Relations to event memory, language abilities, working memory, and executive functioning. *Cognitive Development*, 20(3), 427–447.
- Schwarz, S., Roebers, C. M. in Schneider, W. (2004). Entwicklungsveränderungen in Konformität und in kognitiven Folgen sozialer Beeinflussung. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie*, 36(4), 173–181.
- Scullin, M. H. in Ceci, S. J. (2001). A suggestibility scale for children. *Personality and Individual Differences*, 30(5), 843–856.
- Scullin, M. H., Kanaya, T. in Ceci, S. T. (2002). Measurement of individual differences in children's suggestibility across situations. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 8(4), 233–246.
- Zaragoza, M., Payment, K., Kirchler, J., Stines, L. in Drivdahl, S. (2001). *Forced confabulation and false memory in child witness*. Prispevek na Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Minneapolis, MN.

O avtorici:

Daniela Jurković, magistrica varstvoslovja in doktorska študentka na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.⁵
E-mail: daniela.jurkovic@gmail.com

⁵ Doktorski študij je delno sofinancirala Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Sofinanciranje se izvaja v okviru Operationega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, 1. razvojne prioritete Spodbujanje podjetništva in prilagodljivosti; prednostne usmeritve_1. 3: Štipendijske sheme.